

# Evolucionistička antropologija viktorijanskog doba

---

**Maričić, Paula**

**Undergraduate thesis / Završni rad**

**2016**

*Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:* **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

*Permanent link / Trajna poveznica:* <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:101939>

*Rights / Prava:* [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

*Download date / Datum preuzimanja:* **2025-01-05**



*Repository / Repozitorij:*

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)



Sveučilište u Rijeci

Filozofski fakultet

**EVOLUCIONISTIČKA ANTROPOLOGIJA  
VIKTORIJANSKOG DOBA**

Paula Maričić

Rijeka, rujan 2016.

Sveučilište u Rijeci  
Filozofski fakultet Rijeka  
Odsjek za kulturalne studije

**EVOLUCIONISTIČKA ANTROPOLOGIJA VIKTORIJANSKOG DOBA**

(završni rad)

Studentica: Paula Maričić

Mentorica: doc.dr.sc. Sarah Czerny

Rijeka, rujan 2016. godine

## SAŽETAK

Cilj ovoga rada je prikazati evolucionističku antropologiju karakterističnu za devetnaesto stoljeće. Radom se žele prikazati počeci antropologije kao znanosti. Također, iznose se teze antropologa iz toga doba kroz interpretaciju njihovih radova.

Kao znanost, antropologija se utemeljuje sredinom devetnaestog stoljeća zahvaljujući radom sociologa i budućih antropologa budući da je u to vrijeme došlo do učvršćivanja interesa za ljudsku evoluciju.

**KLJUČNE RIJEČI:** evolucionizam, antropologija, kultura, magija, religija, društvo, Edward Burnett Tylor, James George Frazer, Lewis Henry Morgan

## SADRŽAJ

1. UVOD .....	1
2. POLAZIŠNE TOČKE ANTROPOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA .....	3
3. CHARLES DARWIN .....	4
4. EDWARD BURNETT TYLOR.....	5
4.1. Primitive Culture (Primitivne kulture) .....	7
4.2. Rad Edwarda B. Tylora.....	8
5. JAMES GEORGE FRAZER.....	9
5.1. Magija.....	10
5.1.1. Homeopatska magija .....	10
5.1.2. Prijenosna magija .....	11
5.2. Magija u odnosu na religiju.....	12
5.3. Kontrola vremena pomoću magije .....	13
5.3.1. Mag ili Vrač.....	13
5.3.2. Kontrola nad kišom .....	13
5.3.3. Kontrola nad Suncem .....	14
5.3.4. Kontrola nad vjetrom.....	14
5.4. Mag kao kralj.....	15
6. S DRUGE STRANE ATLANTIKA .....	16
6.1. Lewis Henry Morgan.....	16
6.2. Franz Boas.....	18
7. ALFRED REGINALD RADCLIFFE-BROWN .....	19
8. MITOLOGIJA.....	20
8.1. Mitologija i antropolozi.....	20
8.1.1. Afričko pleme Zulu .....	21
9. ISTRAŽIVANJA.....	22
10. EVOLUCIONIZAM I FILOZOFIJA .....	24
11. NOVA DRUŠTVENA TEORIJA .....	25
12. ZAKLJUČAK .....	26
POPIS LITERATURE .....	27

## 1. UVOD

Evolucionizam je teorija koja smatra kulturalne razlike među društvima kao posljedicu različitog stupnja napretka razvoja tih istih društava. Kao istoznačnica navedenog termina uzima se kulturni evolucionizam koji se pojavljuje u devetnaestom stoljeću pod utjecajem britanskog antropologa Edwarda Burnetta Tylora (u daljnjem tekstu Edward B. Tylor), američkog antropologa Lewisa Henryja Morgana (u daljnjem tekstu Lewis H. Morgan) i engleskog filozofa i sociologa Herberta Spencera.

U ranim proučavanjima društava, bilo primitivnih ili civiliziranih, prije nego li je antropologija utemeljena kao znanost (sredina devetnaestog stoljeća), na području evolucionizma djelovali su i sociolozi i (budući) antropolozi želeći dati teorije, samim time i uvid, u razvoj civilizacije kakvu znamo danas. Na tome putu međusobno su prihvaćali teorije, ali ih i suzbijali.

Antropologija postaje istaknutom granom sredinom devetnaestog stoljeća kada se učvrstio interes za ljudsku evoluciju. Samu antropologiju karakterizira važnost teorije i prakse, a za nju možemo reći da je ona svojevrsna tradicija između teorije i etnografije<sup>1</sup>. Četiri elementa koja su polazišna točka svakog antropologa su pitanja na koja se želi odgovoriti, pretpostavke, metode utvrđivanja i dokazi o proučavanom. Shodno tome, evolucionistička antropologija doživljava veliki utjecaj u Velikoj Britaniji postavši glavna paradigma za razumijevanje ljudskog društva prije relativizma i funkcionalizma. Nadalje, ona se bavi pitanjem odnosa *suvremenog divljaka* i viktorijanske Engleske započevši, najviše, djelovanjem Edwarda B. Tylora (na tom polju), a prije njega prirodoslovca Charlesa Darwina.

Važno je napomenuti da su znanstvenici osamnaestog i devetnaestog stoljeća rađe rabili etnologiju<sup>2</sup> za proučavanje razlika u društvima. Britanski termin koji odgovara prethodno navedenom je socijalna antropologija.

U ovome radu bavit ću se ponajprije radom najpoznatijih antropologa devetnaestog stoljeća. Budući da ih je nemoguće međusobno odijeliti, pokrit ću više država (ovisno o njihovim mjestima djelovanja). Međutim, bit će riječ o devetnaestom stoljeću budući da je tada

---

<sup>1</sup> Opisni dio etnologije. Proučava kulturu naroda

<sup>2</sup> Na engleskom govornom području zvana je kulturnom antropologijom

evolucionistička antropologija utemeljena i kao takva je donijela najviše teorija koje su poznate i danas. Radovi na kojima ću se najviše bazirati su radovi Edwarda B. Tylora i Jamesa Georga Frazera (u daljnjem tekstu James G. Frazer).

## 2. POLAZIŠNE TOČKE ANTROPOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA

Sve do kraja devetnaestog stoljeća smatralo se da je cijeli svijet stvoren božanskom intervencijom na samom početku nastanka svijeta te se sve nalazi u izvornom obliku. Dakle, čovjek kakvog znamo danas postojao je i na početku, određena vrsta ptice ista je na svim područjima Zemlje – nije evoluirala kako bi se prilagodila mjestu življenja. Ovo stajalište karakteristično je za vjerske fundamentaliste koji su doslovno tumačili svete knjige. Oni su, naime, bili zgroženi teorijom da su ljudi srodni sa primatima, po njihovom mišljenju to je bilo nemoguće budući da smo mi rođeni na sliku samoga Boga. Iz ovoga se može zaključiti kako je sama religija (bila ona u primitivnom obliku ili današnjem) znatno utjecala na rad samih znanstvenika o čemu će biti riječ na sljedećim stranicama ovoga rada.

Velika većina viktorijanskih antropologa svoje zaključke temeljili su na radovima prošlih autora. Usudila bih se reći da je većina tih istih antropologa bila *sjedilački* usmjerena budući da se rijetko izlazilo na teren kako bi se utvrdila istinitost samih istraživanja. Jedan od poznatijih antropologa koji je kombinirao rad na terenu sa postojećim istraživanjima bio je Lewis Henry Morgan. Prije nego li ću navesti njegov značaj, smatram potrebnim izložiti teze Edwarda B. Taylora te njegov doprinos samoj evolucionističkoj antropologiji. Nakon iznošenja značaja Edwarda B. Taylora, prikazat ću značaj autora koji je potaknut Tylorovim radom, Jamesa Georga Frazera.



### 3. CHARLES DARWIN

Charles Darwin rođen je 1809. godine, a umro je 1892. Bio je engleski znanstvenik i prirodoslovac te je uvelike pridonio saznanjima o evoluciji živih bića. Autor je prve moderne teorije o evoluciji živih bića u kojoj iznosi teze da se sva živa bića razvijaju procesom prirodnog odabira. Kao što sam navela na prethodnoj stranici, vjerski fundamentalisti su zgroženi tom teorijom, dok je antropolozi i sociolozi podržavaju. Vjerski fundamentalisti spočitavaju Darwinu kako je iznošenjem svoje teorije negirao samo postojanje Boga, odnosno njegovog stvaranja svijeta.

Nakon neuspjelog školovanja na medicinskom fakultetu susreće prirodoslovca Johna Henslowa koji ga je poučio kako biti pažljiv pri prikupljanju primjeraka. Također, naučio ga je i kako se usredotočiti kako bi se vidjeli određeni fenomeni bitni za proučavanje stvari.

Njegov *put oko svijeta* (Kapverdsko otočje, Australija, obala Južne Amerike, Novi Zeland, Galapagos, Tahiti i Maldivi) urodio je plodom. Naime, na otočju Galapagosu primjetio je ptice iz porodice zeba te uvidio različitosti i među njima samima i među onima sa kontinentalnog dijela. To je Darwina navelo na zaključak da su vrste različite u strukturi (i prehrambenim navikama) kao i da postoji više vrsta, ovisno o području na kojem se nalazi.

Njegovo najpoznatije djelo je *Postanak vrsta – Podrijetlo vrsta pomoću prirodne selekcije ili preživljavanje rasa u borbi za opstanak*. To djelo je, kao i djela drugih autora, naišlo na mnoge kritike, ali i pohvale i divljenje.

#### 4. EDWARD BURNETT TYLOR

Oko 1860. godine antropologija je priznata kao disciplina. Englez koji je svoja istraživanja započeo tih godina, a 1883. godine postao prvim profesorom bio je Edward B. Tylor. Njega se i smatra glavnim utemeljiteljem ove relativno mlade discipline jer je utemeljio načela cjelokupnog društvenog života koja su temelj antropologije. Njegove ideje potaknute su radom Charlesa Darwina.

Njegovo prvo terensko istraživanje bilo je putovanje u Meksiko koje se smatralo egzotičnom, neistraženom destinacijom te se zato smatralo da je puno arheoloških ostataka i drugačijih tradicija.

Ovaj antropolog ima ideju da napredak nije statičan te da djeluje na svim poljima djelovanja ljudi, odnosno nije usmjeren samo ka jednom. Posebno se zanimao za kulturnu evoluciju koju je najviše prikazivao kroz proučavanje religije. Međutim, bio je svjestan da ju je teško objasniti budući da se ona ne može opaziti. Usprkos tome, bavio se njome i njenim razvitkom od primitivnih društava pa sve do svoga doba te je i predavao o njoj na Oxfordu. Uz proučavanje religije, bavio se i magijom i mitovima za koje je smatrao da su sastavni dio kvalitetnog izlaganja same religije.

Baveći se evolucijom, nužno je odrediti njena dva toka: prvi tok je metoda poređenja, a drugi tok čini analiza preživjelih elemenata. To podrazumjeva tehniku ispitivanja razvojnih slijedova kroz ostatke predmeta prošlosti koji postoje i danas. Drugim riječima, i u današnjem svijetu postoje lukovi i strijele. Zahvaljujući poznavanju tih predmeta, iako ih se u današnje vrijeme ne koristi, možemo spoznati načine lova *primitivnih zajednica*, možemo zaključiti da su oni činili njihovo oružje koje im je pomagalo u preživljavanju. Tylor ih naziva *ljudskim ustanovama* i smatra da su liče jedna na drugu neovisno o razdoblju o kojem se govori (primjer: pletenje korpi, kameno oruđe poput motike).

Za razumijevanje Tylorovog rada potrebno je razumjeti sljedeća dva načela. Prvo načelo je načelo institucionalističkog shvaćanja, odnosno to su pretpostavke da svaki član nekog društva vlada svojim ponašanjem. Drugim riječima, „*postupke jedne osobe moramo gledati kao proizvode njenog vlastitog racionalnog mišljenja*“.<sup>3</sup> Tylor smatra da su iracionalni

---

<sup>3</sup> Hatch, Elvin: Antropološke teorije (1); (Beogradski izdavačko-grafički zavod 1979.god; stranica: 22)

postupci postupci kojima ne upravlja razum, samo posljedica neznanja te mogu biti tradicionalni i simbolički.

Drugo načelo koje je bitno za razumijevanje Tylorovog rada (i drugo načelo evolucijske teorije) je pozitivizam koji je i danas zastupljen u antropologiji. Ovo načelo zapravo znači da se sve može objektivno promatrati jer svijet funkcionira u skladu sa prirodnim zakonima te sve treba biti bazirano na činjenicama. Drugim riječima, pozitivizam zagovara sve ono čemu se protive idealističke i relativističke verzije društvenih znanosti, a svako proučavanje društvenih znanosti u svojoj suštini je isto kao i proučavanje nekih drugih vrsta.

U pozitivizmu je vidljiv i determinizam. Pretpostavlja se da su svi društveni zakoni prouzrokovani onim prirodnim. Mogli bismo reći, a da pritom ne pogriješimo, da Tylor uzima razvoj nauke kao model za evoluciju same kulture. Za ovo stajalište zaslužan je Auguste Comte<sup>4</sup> koji smatra da se kultura kreće samo u smjeru svoga savršenstva te na tome putu nestaju sve netočne informacije koje čine određeno znanje, to jest nestaju sva netočna saznanja. Razum nadilazi svaku pogrešku: „*Ma koliko nesređena i nelogična mogla biti racionalna čovjekova rasuđivanja, i ma koliko ih sporo ih on poboljšavao kroz provjeru iskustvom, zakon je ljudskog napretka da mišljenje teži razjašnjenju*“<sup>5</sup>. Međutim, Tylor ne negira moguće nazadovanje kulturne evolucije. On smatra da se bilo koja *ljudska ustanova*, poput znanstvene teorije, zasniva na razumu i iskustvu koje je nužno objektivno. Samim time evolucija kulture je jednosmjernan proces koja teži napretku, ali može nazadovati ovisno o situaciji.

Kako bi se shvatila civilizacija, potrebno je kritički gledati na običaje i pokušati ih shvatiti. Svakodnevnim radom potrebno je težiti napretku, potrebno je biti jedan korak ispred uobičajenog, potrebno je težiti razumijevanju drugačijeg izlaženjem iz vlastitog okvira misli.

Na sljedećim stranicama rada bavit ću se najpoznatijim Tylorovim radom *Primitive Culture* .

---

<sup>4</sup> Francuski filozof. Osnivač je pozitivizma, filozofskog pravca koji uzima iskustvo kao jedini dio spoznaje

<sup>5</sup> Hatch. *Antropološke teorije (1)* str: 37

#### 4.1. Primitive Culture (Primitivne kulture)

Do devetnaestog stoljeća nitko nije temeljito proučio religiju, a onda se ona počela proučavati po svom podrijetlu i širenju. Religije se dijele u dvije skupine: prirodne religije su religije koje postoje otkad je i ljudske civilizacije na Zemlji, a čine ih animizam, magija i mit. Druga skupina religija su one objavljene koje su malo novijeg datuma: kršćanstvo, judaizam i islam.

Tylor je djelo *Primitive Culture* napisao 1871. godine i njegova glavna teza je da kulturom čovječanstva vladaju određeni zakoni evolucijskog razvoja, a najveći naglasak je na religiji. On cjelokupnu kulturu objašnjava kroz pojedinca te je njegovo shvaćanje kulture utilitarno.

Problematično je bilo rekonstruirati samu povijest ljudske kulture iz razloga što prošlo vrijeme nije bilo zabilježeno. Mnoga istraživanja provedena su po općim postupcima shvaćanja stvari koje su se željele spoznati. Kako bi što uspješnije rekonstruirao određene događaje, uveo je dva načela rekonstrukcije. Prvo načelo je bilo načelo jednoobraznosti. Uzor za njegovo uvođenje bilo je djelo *Principles of Geology* autora Charlesa Lyella. U tom djelu vodeća misao je bila da su se geološki procesi koji su promatrani prije mogli promatrati na isti način na koji se danas promatraju i danas. Tylor je ovaj princip primjenio i za kulturu smatraći da i njome vladaju iste zakonitosti kroz vrijeme. Kultura se sastoji od spoznaja, običaja i zaključaka koji su zajednički (ili slični) svim kulturama (poput lovačkog pribora). Drugo načelo je načelo prežitka koje čine tragovi ranije kulture uvučeni u onu svakodnevnu. Međutim, ne možemo tvrditi da je cijela ljudska kultura samo ponovljeni predstavnik ranije faze kulturnog razvoja.

## 4.2. Rad Edwarda B. Tylora

Osnovu religije, prema njemu, čini animizam kao najprimitivniji oblik religije suprotstavljen monoteizmu. Naime, animizam podrazumijeva vjeru u duhove koji se nalaze i u živim i neživim stvarima i koji upravljaju zakonima prirode, a *divlji čovjek* je sam sebi morao razumski objasniti životne pojave poput snova, života i smrti te prirodne pojave poput kiše i suše. Razlog zašto je animizam uvršten u religijsko proučavanje Tylora iako u sebi ima minimum definicije religije je taj što su ljudi u nešto vjerovali. Vjerovali su u određene nadnaravne sile koje pokreću svijet oko njih. Iz tog razloga je animizam zaslužio malo Tylorove pažnje. Iz ovoga je vidljivo da su osnove kulture zapravo prirodni procesi ljudskog rasuđivanja, a sama kultura je povezana s idejom evolucije.

Smatra se da svako ljudsko društvo posjeduje određen stupanj religije, točnije religioznosti, te ne postoji niti jedan pouzdan dokaz za suprotno. Sva ljudska društva, od najranijih civilizacija su religiozna, razlikuju se samo po objektu u koji vjeruju. Tylor smatra da vjerovanje u duhovna bića (animizam) čini vjeru svih nižih rasa, odnosno svih primitivnih društva i upravo to vjerovanje čini temelj filozofije religije.

U primitivnim zajednicama postojalo je učenje o ljudskoj duši koja svake noći napušta tijelo, a iskustva koja stječe lutanjem uokolo su zapravo snovi koje osoba sanja. Kraj sna znači povratak duše u tijelo. Smrt čovjeka povezana je s vjerovanjem da se duša nije vratila u tijelo.

Proučavanjem snova bavili su se i kršćanski *znanstvenici* (pretežito teolozi) u srednjem vijeku koji su ih pokušali objasniti. Sve snove su zapravo vezali uz religiju. Primjerice, kada govorimo o ranom kršćanstvu, sveti Aurelije Augustin, jedan od većih zapadnih crkvenih otaca, napisao je oniričku autobiografiju pod nazivom *Ispovijesti* u kojima se bavio tumačenjem snova. Po završetku pisanja, prestao je vjerovati u njihov značaj te ih je grubo klasificirao kao istinite snove (koji se dijele na jasne vizije i na simbolične snove) i kao lažne snove.

Jedan od najvećih Tylorovih doprinosa je definicija kulture koja glasi: „*Kultura ili civilizacija, shvaćena u širokom etnografskom smislu, složena je cjelina koja obuhvaća znanja, vjerovanja, umjetnost, moral, pravo, običaje i sve ostale sposobnosti i navike koje je čovjek stekao kao*

član društva“.<sup>6</sup> Njegovo shvaćanje kulture je utilitarno, a prilično je jasno da je kultura sve što čini duhovni život čovjeka.

## 5. JAMES GEORGE FRAZER

Rođen je 1854. godine, a umro je 1941. Studirao je na Cambridgeu gdje ga je počela zanimati, uz klasičnu filologiju, povijest religije. Ovaj antropolog svoja istraživanja temeljio je na proučavanju radova drugih autora, nije izlazio na teren.

Prvi plod ovoga zanimanja bilo je djelo o totemizmu koji je kod primitivnih naroda predstavljao plemenski ili obiteljski znak, odnos između ljudi i rodnu i krvnu srodnost. Iz vjerovanja u totem proizlazi totemizam koji označava skup vjerovanja koje se sastoje od različitih elementa vjerovanja i poštivanja totema, najčešće onih društvenih, obrednih i psiholoških.

Prvi oblici ovog vjerovanja nalaze se kod australskih plemena gdje je totem bio kao životinjski simbol. Totem je bio mitski predak čovjeka i njegove skupine, a često je bio tabuiran zbog zaštitne funkcije u društvu. Primjerice, životinje koje su predstavljale određeni totem ne smiju se jesti.

Nedvojbeno je da ni Frazer nije odvajao magiju od religije te se u svojem najpoznatijem djelu *The Golden Bough* (u prijevodu *Zlatna grana*) bavio upravo njome kao i čaranjem, obredima, mitovima i legendama. Spajao je povijest i mit, kao i etnografiju i razum, a magiju je smatrao znanošću u primitivnim društvima. Odmah nakon primitivnih znanosti nastupa religija.

---

<sup>6</sup> Moore, Jerry D.: Uvod u antropologiju. Teorije i teoretičari kulture (Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2002.godine, stranica: 21/22)

## 5.1. Magija

U davnim vremenima i neciviliziranim sredinama, glavnu ulogu u životu igrala je magija. Ona je mistična vještina poznata i kao vračanje i čaranje, sustav određenih obreda čovjeka koji misli da može vladati silama. Njome se žele postići određeni rezultati i steći natprirodne moći služeći se pritom ritualima propisanim za određenu svrhu. Magičnu moć osobi priskrbuje mana, odnosno tajanstvena sila. Svaka magija temelji se na misaonim konceptima koji određuju dvije najčešće njene vrste. U ovome poglavlju bit će riječ o njima.

### 5.1.1. Homeopatska magija

Prvi misaoni koncept kojega autor navodi je misao da slično proizvodi slično te se to naziva zakonom sličnosti. Koristeći ovu vrstu magije, vrač (ili mag) vjeruje da imitacijom određene stvari može postići da se ona dogodi. Ova vrsta magije naziva se homeopatskom ili imitativnom magijom.

Primjerice, Frazer navodi Indijance u sjevernoj Americi „*koji vjeruju da će nanijeti odgovarajuću povredu dotičnom licu ukoliko nacrtaju njegov lik u pijesku, pepelu ili ilovači, ili ako zamisle bilo koji predmet koji predstavlja tijelo te osobe...*“ Kako bi ostvarili svoj naum do kraja, „*oni ga bodu šiljatim štapom ili mu nanose neki drugi oblik povrede*“.<sup>7</sup>

Homeopatska magija koristila se i u pozitivne svrhe, ne samo kako bi nanijela štetu nekome. Najpozitivnije korištenje je bilo oponašanje porođaja. U tom kontekstu imitira se vrijeme kada bi žena trebala roditi, ili služi u pokušaju da zatrudni. Naime, u ovom drugom slučaju imitiralo se vrijeme kakvo bi izgledalo kada bi žena imala dijete. Ona bi ga nosila i čuvala te bi na taj način pokazala da je spremna biti majkom.

Postojao je i složeni obred obavljanja ove magije kod naroda Indusi u svrhu ozdravljenja od žutice. Žuta boja trebala bi prijeći na neki drugi predmet kojemu ona pripada (primjerice Sunce), a bolesnoj osobi trebala bi biti vraćena crvena boja. Bolesnik za vrijeme svećenikova izgovaranja molitve pije vodu u kojoj se nalazi dlaka crvenog bika da bi nakon toga prelio vodu preko leđa životinje i opet je dao bolesniku. Nakon toga bolesnik sjeda na kožu bika, a

---

<sup>7</sup> Frezer, James G.: Zlatna grana (1) – proučavanje magije i religije (Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1997.godina, stranica: 31)

da bi mu bolest bila u potpunosti uklonjena biva polit žutom kašom napravljenom od kurkume. U sljedećem koraku obreda bolesnik liježe na krevet gdje su za njega zavezane tri žute ptice: pastirica, papagaj i drozd. Bolesnika se opet polije vodom kako bi se s njega isprala kaša na ptice. Zadnjim polijevanjem žutica odlazi od bolesnika, a na njegovu kožu se stavlja nekoliko dlaka crvenog bika zamotanih u list zlata kako bi se povratila crvena boja.

Negativna pravila homeopatske magije su tabui, a pozitivna pravila nazivaju se činima. Najčešći tabui su vezani za hranu koja se ne smije upotrebljavati. Vojnici na Madagaskaru ne smiju jesti određenu hranu jer bi, po principima homeopatske magije, mogli primiti opasne osobine koje se nalaze u tim namirnicama. Tako se ne smije jesti jež jer se strahuje da će ova životinja, zbog svoje sklonosti skrivanju, prenijeti strah na vojnike.

### **5.1.2. Prijenosna magija**

Misaona koncepcija prijenosne magije glasi: stvari koje su, neovisno o vremenu, bile u međusobnom doticaju, djelovat će jedna na drugu. Nazivamo ju zakonom dodira odnosno prijenosa. Drugim riječima, prijenosna magija znači da ako nešto napravimo jednom predmetu, to će se isto odraziti i na drugi ukoliko je on bio u doticaju s prvim.

Frazer navodi kao primjer pleme Uganda koje vjeruje da svako lice ima svoga dvojnika poistovjećujući tog dvojnika sa posteljicom koja kod njih predstavlja drugo dijete. Majka zakopa posteljicu kod korijena banane koja tamo ostaje sve dok plod ne sazrije. Nakon toga se ona pokupi i postaje svetom gozdom za obitelj. Još jedan slikoviti primjer su Čiroki Indijanci koji zakopavaju pupčanu vrpca ženskog djeteta ispod mjesta gdje peku kruh. Po njihovom vjerovanju, to isto dijete će pomagati i peći kruh dok će muško dijete, čija je pupčana vrpca obješena u šumi, postati lovcem.



## 5.2. Magija u odnosu na religiju

Simpatička magija, odnosno homeopatska i prijenosna magija, u sebi sadrži religiju u smislu vjerovanja u određeni čin. Iako ona danas predstavlja praznovjerstvo, u prošlosti je bila veoma cijenjena te je *pomagala* u različitim situacijama.

Ukoliko ova dva termina gledamo zasebno, sa sigurnošću će svatko od nas reći da je magija izmišljotina koja ne postoji, a religiju ćemo objeručke prihvatiti samo zato što je u današnjem vremenu ona prihvaćena. Međutim, ono što je značenje religije danas nama, to je nekada bilo primitivnim društvima magija. Samom dobu religije prethodila je magija. U modernom svijetu, prema Le Goffu, miješaju se i magija i religija: smatra se da su svećenici u stanju promijeniti sudbinu molitvom, te tako mogu kontrolirati vremenske uvjete.

Na magiju se gleda kao na izvrnutu religiju koja je malo po malo kopnila i transformirala se u ovu današnju, svima poznatu. Spor je bio prijelaz između te dvije sastavnice, ali je bio uspješan. Frazer navodi: „*I tako religija, koja je počela kao površno i djelomično priznavanje sila viših od čovjeka, sa porastom znanja teži da se postepeno razvije u priznanje potpune i apsolutne ovisnosti čovjeka o božanstvu*“.<sup>8</sup>

Postavlja se pitanje zašto se greška u magiji nije otkrila prije? Zašto se vjerovalo u uspješnost zazivanja određenog vremena ili nečega sličnog tome? Dok postavljamo takva pitanja sebi ili drugima, na umu moramo imati da se radi o primitivnim zajednicama koje nisu imale dostupne tehnologije ili saznanja koja imamo mi danas. Iz toga proizlazi da, ukoliko se vrač molio za kišu ili ju je zazivao, ona će kad tad pasti, a smatrat će se da je obred bio uspješan. Međutim, i u tim ranijim vremenima postojali su *intelektualci* koji su govorili da prirodne pojave ne ovise o obredima. Budući da primitivan čovjek nije bio u stanju spoznati stvari iznad svojih vjerovanja, njemu su to bila samo „*maglovita maštanja*“.<sup>9</sup>

Ta oba načina života (primitivnih i civiliziranih ljudi) imaju nešto zajedničko: i molitva i obred su sastavni dio njene prezentacije.

---

<sup>8</sup> Frezer. *Zlatna grana (1)*... str. 74

<sup>9</sup> Frezer. *Zlatna grana (1)*... str. 75

### 5.3. Kontrola vremena pomoću magije

#### 5.3.1. Mag ili Vrač

Razlikujemo dvije vrste bogova: vjerski bog je superiornije biće, dok je druga vrsta boga – magijski čovjek-bog – čovjek koji ima određenu moć. Razumljivo je da je to bila većina ljudi u prošlosti budući da se malo tko nije bavio magijom. Mag je imao utjecajan položaj u zajednici te je lako mogao doći do titule zahvaljujući *upravljanju* vremenskim uvjetima.

#### 5.3.2. Kontrola nad kišom

Kiša se kontrolirala kako bi se osigurala njena dovoljna količina. Ukoliko je vladala suša, kiša se zazivala putem različitih obreda (razlikuje se od plemena do plemena), a ako je bilo previše padalina, molilo se da prestane. Kontrola nad kišom vršila se pomoću homeopatske magije što znači imitacijom (ili zakonom sličnoga).

U selu Dorpata, u blizini Rusije, u obredu zazivanja kiše sudjelovala su tri čovjeka koja su se uspinjala na jelu kako bi bili bliže nebu. Svaki od njih imao je zadatak oponašati određen fenomen oluje. Tako je prvi lupao kamenom o kamen kako bi zaiskrilo te je to predstavljalo munju. Drugi je udario čekićem o posudu što je označavalo udare gromova, dok je treći sudionik u obredu prskao vodu oko sebe koja je označavala kapljice kiše.

Suprotno tome, za zaustavljanje kiše koristila se vatra. Primjerice, pleme Sulke iz Nove Britanije zagrijavali su kamen dok nije postao vruć. Nakon toga su ga iznijeli na kišu vjerujući da će kiša prestati padati kako se ne bi opekla. Za zazivanje kiše koriste kamen kojeg namažu crnom bojom. Zatim ga stave na sunce zajedno sa različitim cvijećem. Dok pjevaju bujalice „*umoče nekoliko grančica u vodu i pritisnu ih kamenjem*“<sup>10</sup> i čekaju da počne padati kiša.

---

<sup>10</sup> Frezer. *Zlatna grana (1)*... str. 96

Zanimljivo je da Kinezi, tokom devetnaestog stoljeća, i dalje njeguju taj obred. Naime, oni naprave zmaj koji predstavlja boga kiše. Ukoliko kiša ne padne u dogledno vrijeme, oni svog boga psuju i kažnjavaju.

Strahopoštovanje izazivaju blizanci za koje se smatralo da imaju moć nad prirodom, posebice nad vremenom. Kod indijanskih plemena, primjerice kod Britanske Kolumbije, blizanci su izazivali strah. Zbog toga su često bili nametnuti razne zabrane roditeljima. Glavni razlog njihova straha je vjera da se njima sve želje ispune pa samim time mogu nauditi osobi kojoj požele.

### **5.3.3. Kontrola nad Suncem**

Primitivne zajednice bojale su se mraka, odnosno bojale su se da se Sunce ne ugasi. Za vrijeme pomrčine Sunca, bacali su u nebo strijele kako bi se Sunce ponovno upalilo. Ova kontrola više je vjerske naravi jer je u većini slučajeva molitva ta koja je prevladavala, a odapinjanje strijela bilo je samo čin koji je pratio molitvu.

Stonehenge je neolitski spomenik u Engleskoj posvećen Suncu (iako to nije sasvim sigurno). Smatra se svetim i/ili posebnim mjestom religioznih rituala i ceremonija.

### **5.3.4. Kontrola nad vjetrom**

Budući da primitivan čovjek misli da može kontrolirati kišu i sunce, tako i misli da ima kontrolu nad vjetrom. Kako bi vjetar zapuhao, potrebno je uzeti kamen koji se nalazio u životinji ili ribi. Zatim ga se moralo omotati nekoliko puta konjskom dlakom, privezati ga za štap i mahati njime pjevajući bujalicu. Nakon toga se očekivao povjetarac.

#### 5.4. Mag kao kralj

Već sam spomenula da su magovi bili cijenjeni članovi zajednice koji su do titule mogli doći zahvaljujući svojim moćima.

Da su magovi vrsni ljudi vjerovalo se i u Engleskoj gdje je kraljica Elizabeta upotrebljavala *kraljevsko čudo*<sup>11</sup> kako bi liječila škrofule dodirom, bolest koju se nazivalo kraljevskim zlom.

---

<sup>11</sup> Prema Jacques Le Goffu, u srednjem vijeku je kraljevsko čudo bilo vjerovanje da francuski i engleski kraljevi mogu čudotvorno izliječiti razne bolesti pomoću dodira ili pomazanjem s posebnim uljem koje je dolazilo s neba

## 6. S DRUGE STRANE ATLANTIKA

Istovremeno, dok se u Engleskoj antropolozi bave evolucionizmom, i u Sjedinjenim Američkim Državama dolazi do interesa za isti.

### 6.1. Lewis Henry Morgan

Američki antropolog Lewis H. Morgan djelovao je u devetnaestom stoljeću. Preciznije, rođen je 1818. godine, a umro je 1881. Tokom svog djelovanja, bavio se ponajviše društvenom evolucijom jer ga je zanimalo što pojedince drži skupa, odnosno kakvi kriteriji čine određene društvene skupine.

Suvremenik je europskih socijalnih teoretičara Karla Marxa i Friedricha Engelsa koje su također zaintrigirali razlozi društvenih promjena. Oni su preuzeli Morganove ideje te su isticali privatno vlasništvo kao pokretačku silu same evolucije.

Morgan je vodio ozbiljna terenska istraživanja te možemo reći da je on jedan od rijetkih antropologa koji su spajali terenska istraživanja sa istraživanjima već napisanih sadržaja.

Društvo je bilo vođeno konceptom društvenog ugovora kojeg je odbacio Henry Main<sup>12</sup>. On je smatrao da društvo nastaje u obitelji te skupinama koje su njima srodne. Johan Jakob Bachofen<sup>13</sup> bavio se istraživanjem antičke filozofije te je razvio teoriju koja se bavila evolucijom sistema srodstva. U svome djelu *Majčino pravo* iznosi tezu da je svako društvo u početku bilo matrijhalno jer je to najraniji oblik društva. Budući da su po njemu u početku postojale drugačije institucije te brak kakav je danas poznat nije postojao već su žene bile sa više muškaraca, navodi da su djeca dobivala ime po majci jer je nemoguće bilo ustanoviti tko im je otac. Čitajući ovo djelo, Morgan je zaključio da je u počecima postojao grupni brak, odnosno prakomunizam (prema Englesu).

Lewis Morgan poznat je po svome djelu *Drevno društvo* kojega je napisao 1877. godine. Ovo djelo smatra se kamenom temeljcem za sva buduća istraživanja na polju etnologije.

---

<sup>12</sup> Britanski antropolog rođen 1822.godine. Umro je 1888. u Francuskoj

<sup>13</sup> Švicarski pravnik i klasicist rođen 1815. Umro je 1887. godine

U navedenom djelu izneseno je istraživanje plemena Irokeza<sup>14</sup>. Morgan je uvidio da su oni bili matrilinearno društvo. Sve do toga otkrića su agnatsko srodstvo (kad su djeca u srodstvu ili samo s obitelji svoje majke ili samo obitelji svoga oca)<sup>15</sup> i patrilinearnost bili identična stvar. Morganovim zaključcima otkrivena je agnatska matrilinearnost kao novi oblik srodstva kao i nova politička tvorevina: anarhija. Morgan dolazi do još jednog zaključka, a to je da je matrilinearnost starija od patrilinearnosti jer su plemena Irokeza (kod kojih je ona otkrivena) bila na nižem stupnju razvoja.

Skupine srodstva Morgan dijeli u dvije skupine: u klasifikacijske i deskriptivne. „*Deskriptivni sustavi – kakvi se koriste u engleskome – razlikuju ravnu (linearnu) od bočne (kolateralne) loze; pojmovi 'otac' i 'očev brat' (stric) ne označuju se jednako. U deskriptivnim sustavima postoji manje posebnih pojmova za rođake, i ti se pojmovi rabe za govornika – koji se označava riječju Ego – relativno bliske rođake. Nasuprot tome, u klasifikacijskim sustavima izravno i bočno srodstvo tretiraju se na isti način, uz razlikovanje naraštaja*“.<sup>16</sup> Ove dvije skupine srodstva imaju i svoje podskupine. Tako u deskriptivne sustave spadaju semitska, uralska i arijska podskupina, a klasifikacijske sustave spadaju ganowanski, turanski i malajski. Podskupine se međusobno razlikuju po jeziku kojime se priča (primjerice, arijski sustav koriste ljudi koji se aktivno služe perzijskim jezikom.

Kroz skupine srodnosti, Morgan je uvidio razvitak ljudskog društva od onih naprimitivnijih pa do najciviliziranijih u kojima vlada monogamija.

---

<sup>14</sup> Skupina sjevernoameričkih indijanskih plemena u New Yorku

<sup>15</sup> Prema Jacques Le Goffu, u srednjem vijeku se na agnatsku obitelj gledalo kao na srodnika po krvi isključivo s očeve strane

<sup>16</sup> Moore. *Uvod u antropologiju...* str. 41

## 6.2. Franz Boas

Franza Boasa smatra se pionirem američke moderne antropologije. Djelovao je na prijelazu stoljeća kada je evolucionistička antropologija već bila uspostavljena. Rođen je 1858., a umro je 1942. godine.

Na sveučilištu u Kolumbiji osnovao je odjel za antropologiju. Svojim radom postavio je temelje za veliki dio antropoloških razmišljanja te je doveo do promjena u razmišljanjima.

Boas kulturne obrasce objašnjava posebnim povijesnim okolnostima, a ne općeniti kulturnim zakonitostima. Ovaj pristup dovodi do svojevrsnog ponižavanja evolucionista devetnaestog stoljeća (poput Tylora, Frazera i Morgana), budući da je kulturna evolucija u potpunosti zanemarena. Također, pored toga dolazi i do preusmjerenja antropoloških istraživanja na posebne kulture.

On smatra da kultura postoji neovisno o pojedincu te da je osnova same kulturne evolucije u biti tehnologija, o njoj ovisi cijeli ljudski i kulturni životi.

Za vrijeme svog djelovanja ne slaže se s Tylorovim radom, točnije s načelom razuma jer ga smatra korisnim samo za tradiciju koja je bitna za običaje. Drugim riječima, običaji se održavaju zbog tradicije. Za sve postoje ista pravila pa on zato negira da je kultura građena na načelima korisnosti i razuma.

## 7. ALFRED REGINALD RADCLIFFE-BROWN

Bio je još jedan engleski antropolog koji je djelovao na prijelazu stoljeća, a polje na kojemu je radio bila je, također, socijalna antropologija koju je odvajao od etnologije. Rođen je 1881., a umro je 1955. godine. Budući da je djelovao na prijelazu stoljeća, vidi se različitost pristupa samoj antropologiji. Naime, antropologija se mora, ukoliko želi doći do znanstvenih spoznaja, odmaknuti od pojedinačnog i posebnog. Treba se baviti isključivo proučavanjem općega ili, drugim riječima, određenim stvarima koje se ponavljaju.

Najpoznatije otkriće bila je teorija o strukturi društva. Glavna nit vodilja evolucije društva zapravo je bio zaključak da sva plemenska društva slijede unilinearni put te su zato primitivna. Ta primitivna društva čine početak staze koja vodi do onih modernih, dakako, stupnjevito se mijenjajući. Nije postojao skok između primitivnih društava u ona moderna. Međutim, Alfred Reginald Radcliffe-Brown odbacuje to mišljenje zagovarajući korištenje komparativne metode koja bi pronašla određene pravilnosti u ljudskim društvima te bi se na taj način došlo do istinite spoznaje društvenog života i društva općenito.

Njegova analiza društvene kulture usmjerava antropološka istraživanja prema institucijama ljudskog života. Nadalje, njegov strukturalni funkcionalizam koji se temelji na induktivnoj metodi, „predstavlja glavni izraz pozitivističkog ispitivanja nauke o primitivnim društvima“.<sup>17</sup>

U skladu sa pozitivističkim normama njegovi radovi, kao i radovi Edwarda B. Tylora, Lewisa H. Morgana, Emila Durkheima i ostalih, znanost se vrti oko iskustva i teorije. Subjekt je odvajan od objekta, što je vidljivo iz Tylorovog stajališta koje je bilo subjektivno u odnosu na proučavani fenomen.

---

<sup>17</sup> Fabietti, Malighetti, Matera: Uvod u antropologiju. Od lokalnog do globalnog (Clio, 2002.godine, stranica:114)



## 8. MITOLOGIJA

Mitologija je znanstveno izučavanje mitova te je zabilježena na svim stranama svijeta. Srž mitologije čine priče u koje vjeruju pojedinci, neka plemena pa čak i čitave kulture. Važno je napomenuti da mitologije datiraju iz dalje prošlosti, da nisu novijeg datuma. Ovo je jedan od najvećih razloga zašto ih je teško odvojiti od legendi koje se vežu uz stvarne povijesne osobe i događaje. Primjerice, engleski kralj Artur – je li on mit ili legenda? On možda je postojao kao britanski poglavica, ali priča oko njega je počela biti previše kompleksna. Naime, legenda o njemu je u tolikoj mjeri izrasla te su se prisvojili i viteški i kršćanski elementi. Sve je to dovelo do nekih novih značenja da se može zaključiti kako je ovo zapravo srednjovjekovni mit. Mit je zapravo priča koju ne potkrepljuju nikakvi dokazi te nije argumentirana. Najčešći mitovi su oni o postanku svijeta, života i ljudi. On čini realnost te je kao takav odraz kultura koje se prenose na simboličan način. Četiri su faze mita. Prva faza mita podrazumijeva davanje osobina živih bića prirodnim pojavama (one se personificiraju). Drugu fazu mita čini dominacija čovjeka nad prirodom. Za ovo bi se moglo reći da je u nekoj mjeri istinito budući da u današnje vrijeme čovjek ne može kontrolirati jedino prirodnim pojavama. Treća faza mita je razvitak institucija društava, a četvrta je asimilacija božanstva u društvo. Primjerice, krave u Indiji su svete životinje koje se štiju. Božanstvo je vidljivo u obliku krave.

Mitologija je lažni pokušaj saznanja za razliku od nauke koja je znanje. Razlog toga leži upravo u već navedenoj činjenici da mitologija nije argumentirana i dokazana. Međutim, postoji jedna sličnost između nje i znanosti, a to je da nijedna ne sumnja u postojanje onoga o čemu se bavi, odnosno ne sumnja u postojanje svoga objekta.

### 8.1. Mitologija i antropolozi

Starosjedilačka društva omogućila su antropolozima da sakupe dovoljno materijala o njima kako bi se mogao predstaviti njihov život. Vodeće mjesto u sakupljenim podacima imali su mitovi, legende i vjerovanja koja su bila usko povezana sa prirodom.

Najpoznatiji mit bila je poruka besmrtnosti. U njenoj priči javljaju se različiti akteri: stvoritelj svijeta šalje poruku ljudima preko životinje i kaže da postaju besmrtni. Životinja, pak, mijenja poruku i govori da ljudi moraju umrijeti.

### 8.1.1. Afričko pleme Zulu

Zulu pleme nastanilo se u Južnoafričkoj Republici. Posebno je zanimljiva njihovo vjerovanje u način nastanka svijeta.

Prije ljudi i životinja postojala je samo tama i jedno veliko sjeme koje je potonulo u zemlju. Nakon nekog vremena, iz njega su niknule dugačke trske koje su se zvale Uthlanga što, u prijevodu, znači izvor svih stvari. Ta trska je izrasla u čovjeka koji se nazivao Unkulunkulu. Bio je prvi čovjek i stvoritelj svega. Nakon što je on odrasao, odlomio se od trske i pao je na zemlju. Iz ostalih trsaka nastajali su i muškarci i žene. Unkulunkulu je stvorio sve na Zemlji: šume, potoke, planine, jezera, vjetar i kišu. Također, stvorio je i Sunce i Mjesec. Prvog muškarca i ženu je naučio kako loviti i zapaliti vatru, kako napraviti odjeću i pripremati kukuruz. Nadjenuo je životinjama imena.<sup>18</sup> Kada je završio, poslao je ljudima kameleona sa porukom da su ljudi besmrtni. Kameleon je išao jako sporo. Nakon par dana Unkulunkulu je postao nestrpljiv i poslao brzog guštera sa porukom da stiže smrt koji je prestigao kameleona i prvi stigao u selo. Kada je gušter došao u selo sa porukom za prve ljude, smrt je stigla ubrzo nakon njega i od tad nije napustila ljude.

Narod Zulu kažnjavao je kameleone i guštere jer su ih smatrali krivima: gušter je bio kriv za smrtnost ljudi, a kameleon zbog svoje sporosti u donošenju dobrih vijesti.

---

<sup>18</sup> Prema nekim povjesničarima, termin *nominalizam* je izmislio skolastičar Abelard koji je smatrao da su riječi izmišljene da imenuju stvari.

## 9. ISTRAŽIVANJA

U ovome poglavlju odmaknuti ću se malo od teritorijalne veze koju predstavljam u ovome radu. Također, u poglavlju je riječ o proučavanju ostataka te o evoluciji u tom kontekstu.

Smatram bitnim spomenuti Krapinskog pračovjeka koji je nađen na samom kraju devetnaestog stoljeća, točnije 1899. godine u Krapini.

Proučavanjem ostataka, antropolozi su došli do različitih mogućih zaključaka o njegovom životu. Budući da se veći broj kostiju nalazio na istome mjestu, a sve su imale porezotine po sebi, sumnja se u postojanje kanibalizma u toj zajednici. Razlog tome je bio i taj što nije pronađen niti jedan cijeli kostur, a ta je činjenica ili potkrepljivala kanibalizam ili je dokazivala kako je dolazilo do sukoba u ili među skupinama.

Također, taj isti veći broj kostiju na istome mjestu neke je antropologe navelo i na razmišljanje o pokapanju mrtvih. Ukoliko je to istina, oni bi bili prva zajednica koja je to radila.

Kod Krapinskog pračovjeka moguć je trodjelni koncept smrti koja je slična animizmu. Smrt je nastupila kada tijelo više nije disalo. Ono se tada zakapalo, ali duša nije bila mirna, ona je lutala sve dok je na kostima bilo mesa, a za to vrijeme su i duhovi uznemiravali žive. Kada bi meko tkivo istrunulo, članovi obitelji pažljivo su čistili ostatke mesa sa kostiju. Doba žalovanja je završilo onda kada su se one opet pokopale.

Ovaj slučaj jasan je pokazatelj neke primitivne forme religije.

Sljedeće istraživanje je iz dvadesetoga stoljeća. Smatram ga bitnim jer je jasni pokazatelj kako znanstvenici žele doprinjeti samim naukama, a ponekad, nažalost, lažiraju dokaze.

Godine 1908. arheolog Charles Dawson našao je fragment lubanje za koju je pretpostavljao da potječe od nekog čovjekolikog ljudskog pretka. Ubrzo je našao druge fragmente lubanje te je pozvao Arthura Smitha Woodwarda, koji je radio u Prirodoslovnom muzeju na odsjeku za geologiju, koji mu je pomogao u rekonstrukciji lubanje. Treba naglasiti da je velik dio fragmenata našao Dawson dok je bio sam. Svoj "pronazak" je otkrio na sastanku Geološkog društva Londona 18.12.1912. godine. Lubanja je bila slična onoj modernog čovjeka samo je bila za jednu trećinu manja, imala je dva kutnjaka slična čovjeku i donju čeljust gotovo jednaku kakvu ima čimpanza. Tada je u znanosti vladalo mišljenje da je za evoluciju čovjeka

bio ključan razvoj mozga pa su pretpostavili da se mozak brže razvio od ostatka tijela. Znanstvenici su prihvatili da je to karika koja nedostaje u spajanju evolucije čovjeka i majmuna. Naime, ovakva lubanja značila je potvrđivanje teze da je čovjek evoluirao iz majmuna. Donji dio lubanje koja je bila manja potvrđivala je tezu da se prvo razvija mozak, a kasnije sve ostalo.

Antropolog je ovu vrstu čovjeka/majmuna nazvao *Eoanthropus dawsoni*. Veliki broj znanstvenika je sumnjao u autentičnost pronalaska, posebice jer su 1913. godine Dawson i Woodward našli očnjake koji su u potpunosti pristajali uz lubanju. Međutim, očnjaci su bili slični orangutanu zbog čega je nastala sumnja. S vremenom se sve više sumnjalo u lubanju jer je bila suprotna toku evolucije kojeg su dokazivali novi fosili. 1953. godine dokazalo se da je lubanja lažna kroz dokaze nekoliko znanstvenika. Lubanja je od tri dijela - gornja čeljust i glava bili su od čovjeka iz srednjeg vijeka, donja čeljust pripadala je orangutanu i zubi su bili od čimpanze. Na samome kraju ispostavilo se da je spomenuti znanstvenik zube izbrusio tako da odgovaraju lubanji nečega što ima sličnu prehranu kao čovjek. Lubanja izgledala staro jer je bila premazana sa raznim kemikalijama koje su doprinjele tome izgledu.

## 10. EVOLUCIONIZAM I FILOZOFIJA

U početku devetnaestog stoljeća koristili su se rasni principi kako bi se utvrdila inteligencija. Ovaj način razmišljanja nastao je po uzoru na Kanta, a u suštini je vrlo jednostavan za shvatiti. Bijelci su bili superiorniji narod od crnaca. Točnije, što je svijetlija boja kože, to se čovjek smatra inteligentnijim.

Budući da se inteligencija mjerila na ovakav način, logično je zaključiti i kako su zapadnjaci bili inteligentniji od nezapadnjaka. U ovome je i uveliko doprinio razvoj tehnologije i tehnika koje su se počele razvijati još za vrijeme Zapadnog Rimskog Carstva, a u srednjem vijeku njihov je razvoj malo stagnirao da bi se na kraju opet ubrzao razvoj.

Evolucionizam u devetnaestom stoljeću počiva na dvije pretpostavke: ljudski mozak ima slične karakteristike svuda u svijetu što pretpostavlja da su Zapadna društva razvijenija od ostalih i samim time su superiornija. U drugoj pretpostavci glavnu ulogu ima ekonomija kao i tehnologija koja je veoma razvijena.

Promatrajući evolucionizam kroz dalekozor filozofa, uvidjet ćemo da se temelji na dvije pretpostavke: uniformitarijanizam i naturalizam. Prva pretpostavka omogućuje spoznaju prošlosti pomoći budućnosti. Druga pretpostavka govori da iz jednostavnih oblika oni složeniji.

## 11. NOVA DRUŠTVENA TEORIJA

Antropolozi devetnaestog stoljeća vodili su se unilinearnom evolucijom. Na prijelazu stoljeća kada je evolucionistička antropologija i dalje bila aktualna, sa novim antropolozima na prijelazu stoljeća, dolazi i multilinearna evolucija. Ona postaje novom društvenom teorijom koja se smješta u dvadeseto stoljeće.

Kritika klasičnog socijalnog evolucionizma biva sve više kritizirana te je potrebno usmjeriti istraživanja u drugome pravcu. Moderne teorije mijenjaju svoje pristupe učeći na *greškama* prethodnika. Pazilo se da se istraživanja potkrijepe dokazima. Prema tome, izbjegavalo se iznositi nešto na što se nije moglo referirati, nagađanja i usporedbe.

Jedan od najpoznatijih predstavnika je Leslie White, američki antropolog, sociolog i psiholog. Prema njemu je funkcionalistička ideja glavna u teoriji evolucije. Glavna okupacija Whitea je funkcionalističko tumačenje kulture „zato što ona podrazumijeva da su najvažnije dimenzije kulture one koje čovjeku osiguravaju adaptivne, biološke prednosti “. <sup>19</sup> iz ovoga se zaključuje da je tehnologija najvažnija u novijem dobu.

Kulturnu evoluciju, u početku, dijeli u tri skupine: tehnološku, sociološku i ideološku, a kasnije dodaje i četvrtu - osjećajnu - skupinu. Posljednja skupina naziva se još i kategorijom pristupa, a želi spoznati osjećaje. White navodi: „*Tehnološki sustav temeljni je i primarni. Društveni sustavi u funkciji su tehnologija; a teorije su izraz tehnoloških snaga i odraz društvenih sustava. Tehnološki je činitelj, prema tome, odrednica kulturnog sustava u cijelosti... To ne znači, naravno, da društveni sustavi ne uvjetuju djelovanje tehnologija ili da društveni sustavi ne uvjetuju djelovanje tehnologija ili da društveni i tehnološki sustavi nisu pod utjecajem tehnologija*“.<sup>20</sup> Iz ovoga je vidljivo kako tehnologija igra značajnu ulogu za Whitea, a ona čini i temelj na kojima se grade socijalni i ideološki sustavi. Tehnologija je u prednosti budući da ona, prema Whiteu, „*podrazumijeva primanje i preobrazbu energije bitne za život*“.<sup>21</sup>

Iz ovog kratkog prikaza početka novog stoljeća, vidljivo je u kojem je smjeru krenulo istraživanje. Više se ne proučavaju samo društva, već se okreće tehnologiji kao bitnom sastavnicom *civiliziranih* naroda.

---

<sup>19</sup> Moore. *Uvod u antropologiju...* str. 227

<sup>20</sup> Moore. *Uvod u antropologiju...* str.228

<sup>21</sup> Moore. *Uvod u antropologiju...* str. 234

## 12. ZAKLJUČAK

Kako bi istraživanja antropologa bila uspješna i relevantna, on se treba voditi sljedeće navedenim koracima. Prvo, treba shvaćati pravila ljudi koja su im zajednička. Drugi korak je istraživanje mjere u kojoj se ljudi pridržavaju tih pravila. Posljednji korak čini motrenje i razumijevanje određenih ponašanja.

Postoji veza između rada na terenu i antropološke misli. Potrebno je izlaziti na teren kako bi se misao zaokružila, odnosno kako bi se stiglo u zemlju u kojoj žive drugačiji kako bi se spoznale stvari koje se o njima žele znati. Često antropolozi surađuju sa izvjestiteljima. Razlog tomu je što etnografsko iskustvo mora biti razumljivo svima. Drugim riječima, svatko mora biti u poziciji shvatiti tekst iako se nije nalazio na istraživanom području u to vrijeme.

Na prethodnim stranicama spomenula sam od čega se sastoji antropološko istraživanje. Osim izlaska na teren i proučavanja, antropolog bilježi i ono što drugi akteri govore. Niti jedan antropolog neće samo čitati i interpretirati već pročitano.

Na modernu misao antropologije ponajviše je utjecao Edward B. Tylor čiji je najveći doprinos bio definicija kulture. Naziva ga se ocem britanske antropologije, a samu antropologiju nazivamo znanošću gospodina Tylora. Međutim, važno je napomenuti da svaki antropolog ima svoju definiciju kulture što može biti vezano i za različita tumačenja ljudskog života svakog antropologa. Tylor smatra da su *ustanove* viktorijanske engleske bile racionalne tvorevine te se zato razlikuju od onih primitivnih društava koja ne odgovaraju tom načelu razuma. Za razliku od nekih znanstvenika, na Tylora nije utjecao Kant te je razlikovao rasu od kulture. Za njega nije postojao valjani argument u tvrdnjama da su bijelci superiorniji narod.

Kraj devetnaestog stoljeća poseban je naglasak stavio na proučavanje religije čije porijeklo usmjerava antropologe prema njenom istraživanju. Tylor započinje s animizmom, odnosno vjerom u duhove, a Frazer sa totemizmom, odnosno vjerom u neki predmet, totem. Oba antropologa vode se unilinearnim evolucionističkim gledištem, a Tylor je primjetio da svako društvo karakterizira vjera u nešto.

Zasigurno, antropologija je ona znanost koja povezuje prošlost sa budućnošću, a sadašnjost objašnjava pomoću prošlosti.

## POPIS LITERATURE

- Barnard, Alan: *Povijest i teorija antropologije* (Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, rujan 2011.)
- Bošković, Aleksandar: *Kratak uvod u antropologiju* (Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, listopad 2010.)
- Cravetto, Enrico: *Povijest (1): Prapovijest i prve civilizacije* (Europapress holding d.o.o Zagreb, 2008.)
- Cravetto, Enrico: *Povijest (13): Napoleon, restauracija i revolucionarna kretanja (1800.-1848.)* (Europapress holding d.o.o Zagreb, 2008.)
- Cravetto, Enrico: *Povijest (14): Industrijalizacija i nacionalne revolucije (1848.-1871.)* (Europapress holding d.o.o Zagreb, 2008.)
- Fabiatti, Ugo, Roberto Malighetti, Vincenzo Matera: *Uvod u antropologiju - Od lokalnog do globalnog* (Clio, 2002.)
- Frejzer, Džejms Džordž (Frazer, James George): *Zlatna grana (1): proučavanje magije i religije* (Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1977.)
- Frazer, James G.: *Zlatna grana: podrijetlo religijskih obreda i običaja* (Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, listopad 2002.)
- Haviland, William A.: *Antropologija i proučavanje kulture* (Naklada Slap, 2004.)
- Hatch, Elvin: *Antropološke teorije (1)* (Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1979.)
- Hatch, Elvin: *Antropološke teorije (2)* (Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1979.)
- Moore, Jerry D.: *Uvod u antropologiju. Teorije i teoretičari kulture* (Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2002.)
- Skledar, Nikola: *Osnovni oblici čovjekova duha i kulture. Uvod u antropologiju* (Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1998.)
- Ridley, Mark: *Evolucija* (Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2004.)



-ENCIKLOPEDIJSKI ČASOPISI:

- Skakelja, Neda, ur. „Mitologija.“ *Drvo znanja*, broj: 6 (1997): 39 i 40
- Skakelja, Neda, ur. „Religija u suvremenom svijetu.“ *Drvo znanja*; broj: 17 (1998): 39 i 40
- Skakelja, Neda, ur. „Raznolikost ljudskog društva“ *Drvo znanja*; broj: 21 (1999): 13 i 14
- Skakelja, Neda, ur. „Darwin i evolucija.“*Drvo znanja*; broj: 23 (1997): 29-32
- Skakelja, Neda, ur. „Religijska vjerovanja.“ *Drvo znanja*; broj: 24 (1999): 41-44
- Skakelja, Neda, ur. „Odnos prema prirodi.“ *Drvo znanja*; broj: 25 (1999): 11-14
- Skakelja, Neda, ur. „Prirodne religije.“ *Drvo znanja*; broj: 55 (2002): 37-41